

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РЕФОРМ

УДК 330.43

Леоненко П. М.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ РИНКОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ У ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ

Дослідження ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах і їх соціально-економічних наслідків ведуться в умовах плюралізму, альтернативності та гетеродоксії сучасної економічної теорії (політичної економії). Двома полюсами широкого теоретичного спектра сучасної економічної науки є модерний неокласичний мейнстрим з його концепціями ринкового фундаменталізму, подолання «радянської моделі розвитку» і неомарксизм («реактуалізований оновлений марксизм») з концепціями антиринкового господарства і економіки «по той бік матеріального виробництва». У межах спектра між цими полюсами аналіз ринкових трансформацій, їх соціально-економічних наслідків, а також причин, результатів, методів подолання глобальної фінансово-економічної кризи здійснюється з позицій теорій постіндустріалізму, інституціоналізму, соціально-ринкового господарства, мішаної економіки та ін. Виділені і розкриті три аспекти аналізу соціально-економічних наслідків ринкового реформування – позитивний, нормативний та ідеологічний. Проаналізовані погляди вчених на зміст перехідного періоду та його етапи, на новий тип та зміст пропонованої ліволіберальної економічної політики.

Ключові слова: соціально-економічні наслідки ринкових перетворень, постсоціалістичні країни, ліво-ліберальна економічна політика, концепції ринкового фундаменталізму.

Постановка проблеми. Остання чверть століття у житті українського суспільства та функціонуванні національної економіки і фінансів відзначається кардинальними ринковими перетвореннями, що відбуваються в умовах національного державотворення, економічної та фінансової глобалізації, свободи слова, творчості, плюралізму теоретичної думки. Всі ці умови принципово відмінні від попередніх, характерних для епохи державного соціалізму і планової економіки. Неоднозначністю, суперечливістю відзначаються соціально – економічні наслідки кардинальних ринкових перетворень і подальшого економічного реформування. Безперечно, перебіг і наслідки ринкових трансформацій також неоднозначно, суперечливо відбилися і продовжують чинити значний вплив на всі галузі та напрями економічної та фінансової наук.

Сукупність всіх цих підходів сформувалася і розвивається на основі теорій політичної економії (економічної теорії) різних наукових напрямів та фінансових теорій. Вони ж, по великому рахунку, зазнають визначального впливу двох узагальнених ключових факторів: 1) кардинальних змін у соціально-економічному розвитку суспільства, включаючи й зміни у фінансовій системі, на світовому та національних фінансових ринках, та 2) наукових інновацій у соціальних науках в цілому і в економічній та фінансовій науках зокрема. Необхідно взяти до уваги те, що до кардинальних змін відносяться ринкові трансформації та їх соціально-економічні наслідки в постсоціалістичних країнах в останній чверті століття.

Аналіз останніх досліджень. Сучасне становище у цих світовій і національній економічній науках та, відповідно, в економіці викликає глибоке занепокоєння і розчарування. Глобальна фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. оголила ряд серйозних хиб як у розвитку економічної теорії (політичної економії), фінансової науки, так і в економічній та фінансовій політиці. З одного боку, значно посилилась критика неокласичної економії за безсумнівні провали у передбаченні настання та масштабів кризи, подоланні породжених нею вкрай гострих економічних і фінансових проблем. У концентрованій формі цю критику (по суті, розвінчання ринкового фундаменталізму) представлено у доповіді Комісії фінансових експертів ООН на

чолі з лауреатом Нобелівської премії з економіки Дж. Стігліцем: «В той час як за останню чверть віку підтримка глобалізації і перемін в економічній політиці (наприклад, з дерегулювання) стимулювалась в основному інтересами певних соціальних груп, вона вдохновлялась економічними доктринами, теоретичні постулати і емпіричні основи яких були у кращому випадку сумнівними. Сучасна економічна теорія (альтернативна неокласичному мейнстриму – П.Л.) поставила під питання багато ідей, що лежать в основі ринкового фундаменталізму, включаючи й ту, що нерегульовані ринки ведуть до ефективних результатів, або ту, згідно з якою ринки є саморегульованими й стабільними» [1, 63]. Аргументоване викриття багатьох таємних схем і приводних механізмів глобальної фінансово-економічної кризи та її негативних наслідків, а також економічних концепцій неолібералізму містить праця П.С. Єщенка та А.Г. Арсеєнка [2].

«Ми маємо справу з крахом неоліберальної моделі, - стверджує професор Г. Колодко. – До відомої кризи (2008-2009 рр. – П.Л.) їй прекрасно вдавалося маніпулювати громадською думкою там, де неоліберальна течія отримувала верх – від США у роки панування рейганоміки і Великобританії, часів тетчеризму до країн Латинської Америки, що дозволили нав'язати собі так званий Вашингтонський консенсус у 1990-і роки, і далі до Росії часів президента Єльцина і Польщі в момент шоку без терапії на початку її постсоціалістичної системної трансформації. У теперішній час на порядку денному – боротьба за те, щоб неоліберальній доктрині, після зроблених косметичних змін і незначного коригування, не вдалося ще раз вернути світове господарство на свою колію» [3].

Метою даної статті є аналіз концептуальних основ дослідження соціально-економічних наслідків ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах.

Виклад основного матеріалу. Одразу зауважимо, що, з одного боку, ще й до цього часу у вітчизняній та зарубіжній літературі продовжується пошук та аналіз причин, механізмів, наслідків, часових і просторових координат глобальної фінансово-економічної кризи. З другого боку, у найтіснішому зв'язку (фактично переплетінні) з тематикою економічної та фінансової глобалізації здійснюється концептуальне осмислення теоретичних основ ринкового реформування, процесу і соціально-економічних наслідків радикальних ринкових перетворень останньої чверті століття в постсоціалістичних країнах. Зважаючи на значну кількість питань цієї гостро актуальної теми, їх «наскрізний» характер, зупинимось детальніше лише на окремих з них, що перебувають у центрі уваги наукової спільноти і політиків.

Аналіз сучасної та вітчизняної фінансово-економічної літератури свідчить: по-перше, дослідження ринкових перетворень та їх наслідків ведеться з позицій визнання плюралізму, альтернативності та гетеродоксії сучасних економічних теорій; по-друге, двома їх полюсами є сучасний мейнстрим з ультраправими концепціями ринкового фундаменталізму, подолання «радянської моделі розвитку» і неомарксизм («реактуалізований оновлений марксизм») з концепціями антиринкового господарства і економіки «по той бік матеріального виробництва»; по-третє, у широкому теоретичному спектрі між ними аналіз ринкових трансформацій, їх соціально-економічних наслідків, а також причин, результатів, методів подолання глобальної фінансово-економічної кризи здійснюється з теоретико-методологічних позицій постіндустріалізму, інституціоналізму, соціального ринкового господарства, мішаної економіки та ін.

Серед різноманітних трактувань процесів і насамперед ринкових трансформацій в пострадянських країнах помітне місце займає *концепція кризотипного розвитку*. Суть її така: вирішення питань перехідного періоду в країнах, що формують ринки, насамперед в Росії та Україні, наприкінці ХХ ст. (а потім і в першому десятилітті ХХІ ст.) відбувається в кризових умовах різних типів. Пострадянські країни, як з'ясувалося, зіштовхнулися не з однією (трансформаційною), а відразу з кількома різними, хоч і взаємозв'язаними, кризами. Звідси впливає унікальність пострадянського розвитку: переплетіння криз в одній країні в один і той же час та необхідність їх одночасного, а не почергового, подолання. Щодо типів (видів) криз, то

з цього питання думки дослідників розбігаються. Так, академік А.А. Чухно вважав такими кризами циклічні, трансформаційну та стадіальну [4, 32-79]. Автори монографії «Економіка переходного періода» (М., 2003) розглядали чотири різні кризи (структурну, трансформаційну, макроекономічну, інституціональну) [5, 15-20]). Відомий російський вчений-економіст, професор В. Кудров пише про «кризу системи неринкового, недемократичного державного радянського соціалізму» та «кризу мішаної (капіталістично-соціалістичної) путінської системи» [6, 29] і т.д. Ряд авторів привертають увагу до переплетіння глобальної фінансово-економічної кризи з демографічною, екологічною, продовольчою та іншими нециклічними кризами сучасності [2].

Разом з тим виявилось і дещо спільне у трактуваннях питання про пострадянський кризотипний розвиток, сутність і характер економічної кризи, наслідки та шляхи виходу із неї.

Вважається, що всі постсоціалістичні країни успішно вирішили питання виходу з трансформаційної кризи, оскільки такий вихід пов'язується з подоланням рецесії, відновленням економічного зростання вже в умовах формування основ ринкової економіки. У даному випадку не беруться до уваги зміни у структурі економіки, тривалість виходу з падіння економіки, сталість і якість економічного зростання, досягнення / недосягнення передкризового обсягу ВВП і т.д. Тому питання трансформаційної кризи, як і методів здійснення системної трансформації («градуалізм» чи «шокова терапія»), вважається вже сферою економічної історії. Проте насправді для України питання все ще продовжує залишатися актуальним, враховуючи те, що навіть наприкінці 2012 р. її ВВП знаходився в межах 70 % від рівня 1990 р., а галузева структура національної економіки та багато інших важливих соціально-економічних показників погіршилися.

Розгляд перехідного періоду до постіндустріального суспільства у працях академіка А. А. Чухна відзначається широким підходом, розкриттям цього поняття у теоретико-методологічному та практичному ракурсах. На думку вченого, «успішне просування шляхом реформування української економіки вирішальною мірою залежить від точності і повноти розкриття змісту перехідного періоду, відображення його у соціально – економічній стратегії» [7].

Надання такого значення дослідженню питання про перехід до постіндустріального суспільства ґрунтується на тому, що це незрівнянно глибший постійніший процес порівняно з переходом від однієї суспільно – економічної формації до другої, бо це перехід усієї людської цивілізації до якісно нового стану. Звідси випливає, що новим умовам відповідає теорія, яка спирається й реалізує загальноцивілізаційний підхід, тобто теорія постіндустріалізму. Її головним методологічним принципом є розгляд суспільно-економічного розвитку через призму зростання та вдосконалення продуктивних сил, насамперед технологічної організації суспільного виробництва, технологічного способу виробництва [7].

В порядку передбачення А. А. Чухно висунув положення про такі три можливі етапи розвитку перехідного періоду. Перший, очевидно, найкоротший, пов'язаний із виходом із кризи, подоланням спаду виробництва, стабілізацією економіки, забезпеченням економічного зростання.

Другий етап – це, насамперед, перетворення виробничих відносин, здійснення роздержавлення, приватизація та демонополізація економіки (тобто перетворення адміністративно – командної економіки на ринкову). Причому йдеться не лише про формальне їх завершення, а й про налагодження ефективного функціонування підприємств у руках нових господарів. Початок цих процесів відноситься до першого етапу перехідного періоду. Для їхнього завершення та забезпечення ефективного господарювання, вважав А. А. Чухно, теж потрібно кілька років.

Нарешті, третій етап – це головним чином реформування продуктивних сил, структурна перебудова економіки на основі переходу на новий технологічний спосіб виробництва. Дуже повільне зародження цього етапу відбувається на першому і другому етапах, а для свого

здійснення потребуватиме, очевидно, не менше двох – трьох десятиліть, враховуючи надзвичайну складність і вартість процесу.

При цьому дискусійним залишається питання щодо того, чи відбуваються ці зміни у межах попереднього суспільно – економічного ладу (тобто капіталістичного ринкового суспільства), чи виходять за його межі (підриг товарного виробництва і обміну, товарно-грошових відносин, перехід до нової неринкової економіки).

В сучасній економічній та фінансовій літературі Заходу здійснюється немало спроб переосмислення теоретико-методологічних та концептуальних основ і досвіду постсоціалістичних ринкових трансформацій, викликаних ними академічних і прикладних дискусій. Серед представників нестандартних і неортодоксальних економічних теорій такі спроби вважаються корисними як для економічної та фінансової науки в цілому, так і для всіх їх структурних складників і теоретичних шкіл та напрямів. Особлива увага при цьому приділяється з'ясуванню впливу, з одного боку, концепцій мейнстриму (тобто основної течії або потоку) економічної та фінансової теорії на процеси і результати ринкових трансформацій, а з другого боку – цих же процесів і результатів на подальший розвиток фінансово-економічної думки, у тому числі і мейнстриму.

В період після 2009 р. такий порядок розгляду питань у галузі економічної та фінансової наук доповнився численним пошуком причин глобальної фінансово-економічної кризи, аналізом її перебігу, соціально-економічних наслідків, впливів теорії на вихід із кризи та можливе відвернення (принаймні пом'якшення) негативних кризових наслідків розвитку в майбутньому.

Становить безсумнівний інтерес розгляд питання про причини тісного зв'язку між нав'язуванням пропозицій щодо прийняття ринкового фундаменталізму в системних трансформаціях та існуванням американської гегемонії і американської моделі економіки. Відомий фінансист і філантроп Дж. Сорос з'ясовує цей зв'язок з позицій світ – системного підходу, тобто особливої схеми аналізу світового розвитку, започаткованої І. Валлерстайном. «Щоб зрозуміти причини тісного зв'язку ринкового фундаменталізму і американської гегемонії, - пише Дж. Сорос, - важливо усвідомити, що глобальні ринки приносять вигоду країнам, які знаходяться у центрі міжнародної ринкової системи, особливо США. Фінансові ринки «всмоктують» більшу частину заощаджень і прибутку, створюваних у світі, перекачують їх у центр, звідки вони потім знову відправляються на периферію або безпосередньо через фінансові інструменти на взірць акцій і облігацій, або опосередковано через транснаціональні корпорації. Центр є поставщиком фінансових і всіх інших послуг, починаючи від інформації і вищої освіти і закінчуючи розвагами, та одночасно «базою» для більшості транснаціональних корпорацій. Тому він отримує лівову частку всіх доходів. Головною резервною валютою є долар, а всі існуючі міжнародні фінансові установи знаходяться під впливом США та інших країн, що утворюють центр міжнародної ринкової системи. Саме вони визначають політику» [8].

Дійсно, в результаті інтенсивної доларизації світової економіки і створення США глобальної фінансової системи під своєю егідою американська держава отримує величезні економічні та політичні вигоди [2, 185-186]. Зокрема, лише прямий щорічний доход від сенйоражу, тобто від утримування іноземцями американської валюти без пред'явлення її до оплати, більшість експертів оцінює у 30 млрд. дол. Від закордонних валютних операцій США щорічно отримують близько 0,5 трлн. дол. Від випуску доларів США часто виграють внаслідок того, що багато іноземних держав тримають свої золотовалютні резерви у державних цінних паперах США, а рівень доходів з цих паперів часто нижче інфляції в американській економіці [2, 185-186]. Про розмах доларизації різних країн і народів (фактично доларової експансії в глобальному масштабі) свідчить такий факт: за даними Федеральної резервної системи США, на руках у іноземців знаходиться більше доларів, ніж у американців, - біля 55 – 70 %.

Безперечно, як уже зазначалось, процес і наслідки ринкових трансформацій не лише охопили галузь економічної, фінансової та інших соціальних наук, спричинивши у них кардинальні зрушення, але й отримали неоднозначне, суперечливе відображення у представників різних теорій, шкіл і напрямів кожної з цих наук. З одного боку, здійснення ринкових трансформацій опиралося на певні теоретичні концепції, а, з другого боку, досвід ринкових перетворень і викликаних ними академічних і прикладних дискусій спричинив значні переоцінки, парадигмальні зміни, уточнення тощо у трактуваннях перебігу та результатів перехідного періоду від планової до ринкової економіки. Для багатьох пострадянських країн він все ще не завершився становленням і функціонуванням нової ефективної економічної системи. До речі, реально існуюча система у вітчизняній та зарубіжній літературі отримала різні найменування, найчастіше одного із варіантів капіталізму («первісного», «примітивного», «дикого», «олігархічного», «кланового», «клептократичного» та ін.). Досить неочікувано для більшості дослідників постсоціалістичної реальності виник і продовжує розвиватися особливий розділ сучасної економічної науки – компаративний (порівняльний) аналіз «альтернативних моделей систем капіталізму» або «розбіжних капіталізмів». Він базується на тому, що реальний капіталізм у різних країнах, включаючи насамперед постсоціалістичні, виявився плюралістичним, багатоформним, багатовидовим [9, 10, 11].

Загальний тренд у галузі сучасної економічної теорії щодо її «ринково-центричності», на думку відомого російського вченого Р. Грінберга, такий. Загальна ідея постановки ринкової економіки в ряд інших доринкових і післяринкових економічних систем правомірна. В принципі можна згодитись із гіпотезою про можливість існування якихось постринкових способів координації та організації виробництва, розподілу і споживання. Проте, як зауважує вчений, всі спроби розвитку у якихось масових масштабах економіки неринкового типу закінчувались провалом.

Разом з тим, підкреслює Р. Грінберг, ринковий фундаменталізм також показав свою неспроможність. Це, зокрема, підтверджено і провалом «шокової терапії» у пострадянських країнах, і світовою економічною кризою разом з неоліберальною у своїх основах сучасною економічною моделлю. Протягом ХХ ст. світ «нелінійно» відходить від нерегульованого ринку, і цей відхід повинна адекватно відображати економічна теорія. Між тим у цій галузі зберігається засилля проринкових підходів, панують «нові класики» і їх колеги, які, як і раніше, уповають головним чином на «невидиму руку» ринку, а регулюючі функції держави у кращому випадку вважають неминучим злом. В цілому відчувається необхідність нового політекономічного осмислення проблеми співвідношення ринку і держави [12, 111].

Відомий фахівець у галузі методології економічної науки К. Бекхауз критично оцінює перебіг та наслідки ринкової трансформації під кутом зору інституціоналізму: «Можливо, не було ні часу, щоб розробити інститути з менш катастрофічними наслідками при переході до капіталізму, ні політичної сили, щоб побудувати їх, але що точно не допомогло, так це домінування абстрактних теорій і характерне для економічної науки нехтування того, завдяки власне яким інститутам нормально функціонує капіталізм» [13, 50].

Важливим нормативним складником концепцій, в яких розглядаються соціально – економічні наслідки ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах є підняття і обґрунтування питань про новий тип та зміст економічної політики. В значній мірі такий підхід повинен ґрунтуватися на уроках з системної трансформації та глобальної фінансово – економічної кризи. На думку Р. Грінберга, шанси на рух країни до громадянського суспільства, плюралістичної демократії і соціального ринкового господарства – при всіх затримках і навіть відступах – зберігаються. Головне, вважає вчений, - вміти здобувати уроки із недавнього минулого і не робити нових помилок. На жаль, говорити про таку небезпеку доводиться [12, 13]. Хоч, зауважимо, самі уроки та заходи економічної політики, що впливають з них, також можуть виявитися різними для представників різних політичних течій і напрямів сучасної економічної та фінансової думки.

На відміну від старої праволіберальної економічної політики, що базувалась на неоліберальній моделі і дискредитована її соціально-економічними наслідками, пропонується новий тип економічної політики – ліволіберальної. Він повинен включати в себе реіндустріалізацію економіки шляхом промислової політики і стратегічного планування, введення прогресивної шкали оподаткування особистих доходів, відмову від корупціогенних законів та інститутів, значні преференції для середнього класу, збільшення в 2-3 рази бюджетних витрат на освіту, науку, охорону здоров'я і культуру, зростання громадянської самосвідомості, відродження місцевого самоуправління. Як підкреслює Р. Грінберг, новий курс – нормальний історичний розворот не від здорового, внутрішньо логічного лібералізму, а від його безвідповідальних дискредитаторів [12].

Найбільша із існуючих небезпек «невивчених уроків» минулого – це, очевидно, згадування (перелік) їх без усвідомлення новизни питань та явищ соціально-економічного розвитку в XXI ст. Звідси випливають невиправдані надії на можливість вирішення проблем перехідного періоду та подальшого розвитку старими традиційними способами. Серед останніх – обмеження цільових установок переходу на сучасну стратегічну модель розвитку країни реактивними діями по виправленню пороків командно-адміністративної системами або просто ліберальською відмовою від планових, адміністративних і культурно-ідеологічних обмежень та переходом до моделі з протилежними характеристиками. Як зауважує В. Марцинкевич, ступінь конструктивності аналізу питань та результатів ринкового реформування прямо залежить від бачення ученим стратегічних цілей і принципів ефективного розвитку країни та шляхів їх досягнення [14, 115- розрядка втора].

Відомий німецький дослідник історії російської, радянської та пострадянської економічної і фінансової думки, науковий співробітник Гамбургського інституту міжнародної економіки Й. Цвайнерт відмічає ряд важливих змін у поглядах учених Росії (в принципі – і всіх інших пострадянських країн) на ринкові трансформації у період 2003-2007 рр.

Вчений визначив вихідний методологічний підхід до аналізу російських (взагалі фактично пострадянських) дискусій з питань ринкових трансформацій таким чином: «У відповідності з роботою великого австро-американського економіста, історика соціально-філософської та економічної думки Карла Прібрама (1877–1973) аргументую, що для розуміння можливого впливу ідей на інституціональну зміну ми повинні розпочати оглядом ключових принципів соціальної філософії, які забезпечують тло економічного міркування. Отже, слідуючи цьому міркуванню, не беру тут до уваги будь – які дискусії з більш специфічних проблем економічної політики, таких як причини інфляції або вступу Росії до Світової організації торгівлі (СОТ). Замість цього зосереджуюсь на методології як вирішальній ланці між загальними моделями соціального – філософського мислення і економічним аналізом» [15, 547].

Й. Цвайнерт здійснив цей задум на прикладі аналізу основних проблем економічних дискусій, спільного і відмінного у трактуваннях цих проблем, зміні напрямів їх розгляду. Він вважає, що після десятиріччя від початку ринкових реформ в Росії (тобто приблизно з початку XXI ст.) центр у пострадянських економічних дискусіях змістився з полеміки про поточні реформи до оцінок результатів переходу від планової («мобілізаційної») до ринкової економіки. «Існувала широка згода серед російських (взагалі пострадянських) економістів про те, що наслідки десятиріччя переходу швидше за все розчарували і що економічні проблеми країни були не тимчасового характеру, а носили системний характер», - констатував Й. Цвайнерт [15, 549]. На підтвердження цієї думки він навів десятки конкретних прикладів із російської економічної літератури, покликаних ілюструвати розчарування вчених та населення в результатах перехідного періоду з ключових показників, галузей і питань [15, 548-550].

Результати переходу до ринкової економіки, що розчаровують, а саме так їх сприйняла більшість пострадянських і зарубіжних економістів, підкреслює зарубіжний фахівець, призвели до нової фундаментальної полеміки щодо адекватності / неадекватності ринкового механізму

для переведення пострадянської економіки на шлях економічного зростання, яке спонукається знаннями (knowledge - induced). У термінах методології цей період був позначений інтенсивними дебатами між прихильниками західної економіки і захисниками удосконаленої політичної економії радянського типу.

«Модернізація» та «інновація» стали ключовими словами російських економічних дискусій періоду 2003 – 2007 рр. Наприкінці ХХ– початку ХХІ ст. серед російських економістів існувало загальне бажання досягти згоди з питань ринкової трансформації. Нині існує всеохоплююче почуття, що консенсус нікуди не приведе країну, а потрібно зробити фундаментальне стратегічне рішення. Приблизно після 2004 р. напруга між етатистами (тобто прихильниками державного втручання в економіку) і лібералами (тобто прихильниками ринкового саморегулювання) неухильно зростала.

Загальний ідеологічний клімат 2003 – 2007 рр. переважно відзначався зростанням націоналізму. Останній був і все ще є результатом глибокого відчуття зриву щодо функціонування пострадянської економіки перехідного періоду, особливо порівняно з країнами Центральної та Східної Європи.

Висновки. Розчарування у «вестернізованих» реформах і загальне відчуття, що країна повинна черпати із власного специфічного досвіду, призвели до вражаючої переоцінки досягнень Радянського Союзу і його планової економіки.

У період 2003 – 2007 рр. державне планування стало майже таким же модним предметом обговорення, як і нова економічна політика на початку 1990 – х років. Концепція планування, що перебувала під певною ідеологічною заборонаю близько десятиріччя, тепер обговорювалась в контексті державної регульованої економіки, одна з найстаріших тем пострадянських дискусій про реформи.

Переважаюча думка про те, що ринкова реформа, змодельована на західних зразках, зазнала невдачі, також призвела до похваллення дискусії щодо міри придатності західної економічної теорії для пострадянської економічної дійсності. У межах «антиекономічного» дискурсу, на думку Цвайнерта, можна розрізнити два тісно переплетені потоки: представники одного аргументують на користь «національної економії», а другого – відновлення політичної економії радянського стилю.

З другого боку, в сучасній зарубіжній літературі з'явилися солідні дослідження (М. Еллмана, В. Барнетта та ін.), в яких проаналізовано значний вплив ринкових трансформацій і зміни поглядів учених в цій сфері на мейнстріму сучасної теорії.

Список використаної літератури:

1. Стиглиц Дж. О реформе международной валютно-финансовой системы: уроки глобального кризиса. Доклад Комиссии финансовых экспертов ООН / Дж. Стиглиц. – М.: Международные отношения, 2010.
2. Ещенко П.С. Куда движется глобальная экономика в ХХІ веке? / П.С. Ещенко, А.Г. Арсеев. – К.: ЗнанняУкраїни, 2012. – 479 с.
3. Колодко В.Г. Глобализация, трансформация, кризис – что дальше? / В. Г. Колодко. – М.: Магистр, 2011. – С. 65, 116, 52, 55.
4. Чухно А.А. Твори: У 3 т. / НАН України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченко. Наук.-дослід. фін. ін-т при М-ві фін. України. - К., 2006. – Т. 1. Становлення і розвиток ринкової економіки. – 2006. – 592 с.
5. Экономика переходного периода. – М., 2003. – 832 с.
6. Кудров В. К оценке российской социально-экономической системы / В. Кудров // Общество и экономика. – 2012. - № 9. – С. 25-34.
7. Чухно А. А. Твори: У 3 т. / А. А. Чухно. – К.: НАН України. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Наук.-дослід. фін. ін-т при М-ві фін. України. – К., 2006. - Т. 2. Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. – С. 40.
8. Сорос Дж. Тезисы о глобализации / Дж. Сорос // Вестник Европы. – 2001. - № 2.
9. Гаврилишин О. Капіталізм для всіх чи для обраних? Розбіжні шляхи посткомуністичних перетворень / О. Гаврилишин; пер. з англ. – К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2007. – 384 с.

10. Леоненко П. М. Новые тенденции в компаративном анализе современных экономических систем / П. М. Леоненко // Проблемы эффективного управления государством. Материалы Международной научной конференции (16.05.2012). – Тбилиси, Международное изд-во «Прогресс», 2012. – С. 69–76.
11. Шемятенков В. Альтернативные системы капитализма (Об одной новой тенденции в западной экономической мысли) / В. Шемятенков // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 3. – С. 3–11.
12. Гринберг Р. С. Свобода и справедливость. Российские соблазны ложного выбора / Р. С. Гринберг. – М.: Магистр: ИНФРА – М, 2012. – 416 с.
13. Backhouse K. The Puzzle of Modern Economics: Science or Ideology? / K. Backhouse. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
14. Марцинкевич В. Преодоление «советской модели» и стратегия развития России – XXI / В. Марцинкевич // Мировая экономика и международные отношения. – 2012. – № 9. – С. 112–123.
15. Zweynert J. Conflicting patterns of thought in the Russian debate on transition: 2003-2007 / J. Zweynert // Europe-Asia Studies. – Vol. 62. – № 4. – June 2010. – P. 547-569.

Одержано редакцією 01.02. 2013р.

Прийнято до публікації 10.02. 2013р.

Аннотация. Леоненко П.М. Концептуальные основы исследования социально-экономических последствий рыночных преобразований в постсоциалистических странах. *Исследования рыночных преобразований в постсоциалистических странах и их социально-экономических последствий ведутся в условиях плюрализма, альтернативности и гетеродоксии современной экономической теории (политической экономии). Двумя полюсами широкого теоретического спектра современной экономической науки являются современный неоклассический мейнстрим с его концепциями рыночного фундаментализма, преодоления «советской модели развития» и неомарксизм («реактуализованный обновленный марксизм») с концепциями антирыночного хозяйства и экономики «по ту сторону материального производства». В рамках спектра между этими полюсами анализ рыночных трансформаций, их социально-экономических последствий, а также причин, результатов, методов преодоления глобального финансово-экономического кризиса осуществляется с позиций теорий постиндустриализма, институционализма, социально-рыночного хозяйства, смешанной экономики и др. Выделены и раскрыты три аспекта анализа социально-экономических последствий рыночного реформирования - позитивный, нормативный и идеологический. Проанализированы взгляды ученых на содержание переходного периода и его этапы, на новый тип и содержание предлагаемой леволиберальной экономической политики.*

Ключевые слова: *социально-экономические последствия рыночных преобразований, постсоциалистические страны, леволиберальная экономическая политика, концепции рыночного фундаментализма.*

Annotation. Leonenko P.M.. Conceptual bases of socio-economic consequences of market transformations research in the postsocialist countries. *Studies of market transformations in post-socialist countries and their socio-economic consequences being in plyuralizm, steadfast and heterodoksy modern economic theories (political economy). The two poles of a wide range of contemporary theoretical economics is a modern neoclassical mainstream concepts of market fundamentalism, overcoming the «Soviet model of development» and neo-Marxist («reaktualizovanyy updated Marxism») with the concepts of anti-market economy and the economy «on the other side of material production». Within the range between of the poles the analysis of market transformations, their socio-economic consequences, and also causes, results, methods of overcoming the global financial and economic crisis is carried out from the standpoint of theories of post-industrialism, institutionalism, social market economy, mixed economy, and others. Dedicated and opened three aspects of the socio-economic consequences of market reform - positive, normative and ideological. Disclosed conceptions concerning the content of transition period and its stages, a new type and content of the proposed left-liberal economic policies.*

Key words: *market transformations in socio-economic consequences, post-socialist countries, left-liberal economic policies, concepts of market fundamentalism.*